

KAYS AYLÂN (Benî Kays Aylân)

10, 243-292, 468-469, 480-483; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 49; C. Zeydân, *el-'Arâb kabale'l-İslâm*, Beyrut, ts., s. 238-240, 316-326; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 397-399, 403-406; III, 347-348; IV, 83-85, 257, 260, 476; A. Fischer, "Kays-Aylan", *IA*, VI, 476-482; W. Montgomery Watt, "Kays 'Aylân", *EL²* (İng.), IV, 833-834; G. Baer – M. Hoexter, "Kays 'Aylân [Kays and Yaman in the Ottoman Period]", a.e., IV, 834-835.

AHMET ÖNKAL

KAYS b. EBÛ HÂZİM

(قيس بن أبي حازم)

Ebû Abdillâh (Ebû Ubeydillâh)
Kays b. Ebî Hâzim Avf (Husayn)
b. Abdilvâris el-Kûfî
(ö. 97/715 [?])

Muhaddis tâbi.

Muhtemelen hicretten beş yıl önce doğdu. Kûfe'de yaşayan Becile-Ahmes kabilesinin Enmâroğulları koluna mensup olduğu için Becelî ve Ahmesî nisbeleriyle anılır. Sahâbî olan babası daha çok Ebû Hâzim künyesiyle tanınmıştır. Kays, Hz. Peygamber zamanında müslüman oldu ve on beş yaşına gelince Resûl-i Ekrem'e biat etmek üzere Medine'ye gitti, ancak onun vefat ettiğini öğrenince Halife Ebû Bekir'e biat etti. Yedi veya sekiz yaşlarında iken Mescid-i Nebevî'de hutbe okumakta olan Hz. Peygamber'i babasıyla birlikte dinlediği kendisinden rivayet edilmekteyse de hutbe dinleyen kişinin Kays b. Âiz el-Kûfî el-Ahmesî olabileceği belirtilmiştir (İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 267). Muhadramûndan ve yaşça büyük tâbiîlerden sayılan Kays aşere-i mübeşşere ile babasından ve Hz. Âişe, Huzeyfe b. Yemân, Abdullah b. Mes'ûd, Muâz b. Cebel, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Muâviye b. Ebû Süf-yân, Ebû Hüreyre gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiş, kendisinden de Ebû İshak es-Sebîî, A'meş, Beyân b. Bişr, Hakem b. Uteybe ve diğerleri rivayette bulunmuştur. Ebû Dâvûd es-Sicistânî hadis otorite-lerince "sika, hüccet, sebt, mutkân" gibi terimlerle anılan Kays'ı isnad bakımından tâbiîlerin en sağlamı olarak nitelendirmiştir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân münker rivayetleri bulunduğunu ileri sürerek onu tenkit etmişse de Zehebî bu tesbite katılmakla birlikte bunun rivayetlerini delil olarak kullanmaya engel teşkil etmediği görüşündedir (*Mizânü'l-i'tidâl*, III, 392-393). Kays'ın rivayetleri arasında mürsel hadislerin bulunması da onun güvenilirliğine gölge düşürmemektedir (İbn Ebû Hâtim, *el-Merâsîl*, s. 139). 100 yılı aşkın

hayatının sonlarında Kays'ın hâfizası bozulmuş, ancak rivayetleri daha önce tesbit edildiği için bu husus bir güvensizlik konusu olmamıştır. Hz. Ömer'in vefatının ardından sahâbe arasında gelişen siyasî olaylarda ılımlı bir yol takip eden Kays, Hz. Osman tarafında yer aldı ve Cemel Vak'ası'na katılmadı. Ancak Hâricîler'e karşı yapılan Nehrevan Savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında savaştı. Hîre'nin fetihinden sonra Kâdisiye Savaşı'na da katılan Kays 97 (716) veya 98'de (717) vefat etti. Bu tarih 78 (697), 84 (703), 87 (706) ve 94 (713) olarak da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 67; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 489-490; İbn Hibbân, *Târîhu's-şâhâbe* (nşr. Bûrân ed-Dannâvî), Beyrut 1408/1988, s. 213; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII, 452-455; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 247-248; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 102; a.mif., *el-Merâsîl* (nşr. Ahmed İsmâ el-Kâtib), Beyrut 1403/1983, s. 139; Rabâî, *Târîhu mevli'di'l-ulemâ' ve vefeyâtihim* (nşr. Abdullah b. Ahmed b. Süleyman el-Hamed), Riyad 1410, I, 210, 234; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 31, 91, 284; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 417; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IV, 198-202; a.mif., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 61; a.mif., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 392-393; a.mif., *Târîhu'l-İslâm: sene 81-100*, s. 457-460; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 267, 272-273; a.mif., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 386-389; Alâeddin Ali Rızâ, *Nihâyetü'l-İgtibâ' bi-men rumiye mine'r-ruvât bi'l-ihtilâl*, Beyrut 1408/1988, s. 291-294; Abdüssettâr eş-Şeyh, *A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddisîn*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, IV, 368-387.

ZEKERİYA GÜLER

KAYS b. HATİM

(قيس بن الخطيم)

Ebû Yezîd Kays b. el-Hatîm (Sâbit)
b. Adî b. Amr el-Evsî
(ö. m. 620)

Medineli şair.

Câhiliye devrinde doğdu. Evs kabilesinin Benî Zafer koluna mensuptur. Dede-Adî'nin Abdülkayslı bir kişi tarafından öldürülmesinin ardından babası Hatîm de intikamını alamadan Hazreclî Mâlik adında biri tarafından öldürüldü. Kays'ı annesi Kureybe bint Kays büyüttü. Büyüyünce dede ve babasının katledildiğini öğrenen Kays, babasının katilini Medine'de, dedesinin katilini Zülmeccâz'da bulup öldürdü. Şiirlerinde övünerek söz ettiği bu olaylar (*Divân*, s. 41-52), daha sonraki dönemlerde epik unsurların karışmasıyla bir yiğitlik destanı mahiyetine bürünmüştür (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, III, 4-8). Daha çok bununla tanınan Kays, Evs ve Hazrec kabileleri

arasındaki savaşlara katıldı; kılıcı ve şiirleriyle kabilesini savundu. Bu savaşların birinde yaralanarak sakat kaldı. Şiirlerinde özellikle Evs-Hazrec arasında geçen Buâs savaşından sıkça söz eder. Şiirleri tarihî yönden olduğu kadar töre ve geleneklere temas etmesi bakımından da önem taşır.

Kays b. Hatîm'in müslüman olmadığı, eşi Havvâ bint Yezîd'i müslüman olduğu için tâciz ettiği, ancak Hz. Peygamber'in ikazı üzerine bundan vazgeçmeye söz verdiği, bu sebeple Resûl-i Ekrem'in onun hakkında, "Sözünün eri çıktı" dediği rivayet edilir. Ancak şiirlerinde İslâmiyet ve Hz. Peygamber'le ilgili hiçbir işaretin bulunmayışı bu rivayetin yutturulmuş olması ihtimalini düşündürmektedir (*EL²* [İng.], IV, 835). Kays hicretten önce Hazrec kabilesinin kararıyla intikam için öldürülmüştür. Son nefesini vermeden yerine Yezîd b. Avf'in öldürülerek intikamının alındığı kaydedilir (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, III, 12-13).

Kays'ın kız kardeşi Leylâ, Resûl-i Ekrem Medine'ye gelince kızlarıyla birlikte gidip ona biat etmiştir. Leylâ, Hz. Peygamber'e biat eden ilk kadın olup ezvâc-ı tâhîrâta da dahil olmuştur. Kays'ın oğullarından Yezîd, Uhud Gazvesi'nde yaralanınca, Hz. Peygamber ona "Câsir" (yiğit) unvanını vermişti. Bir ara Kûfe valiliği de yapan diğer oğlu Sâbit, Hz. Ali ile birlikte Cemel, Sıffîn, Nehrevan savaşlarına katılmış, kendisi Yevmü'l-Cisr'de, üç oğlu da Yevmü'l-Hârre'de şehid düşmüştür.

Hayatının çoğunu Medine'de geçiren Kays, şiirlerinde şehirli zevk ve üslûbu ile bedevî şiir özelliklerini birleştirmiştir. Şiirlerinde hamâse, hiciv, fahr ve gazel temalarıyla başarılı savaş ve kadın tasvirleri, ayrıca yer yer hikemiyat gözlenir. Başta Hassân b. Sâbit ile Abdullah b. Revâha olmak üzere, zamanındaki Hazreclî şairlerin hemen hepsiyle şiir atışmaları (münâkazât) yapan Kays'ın birçok şiiri bestelenip okunmuştur (*a.g.e.*, III, 14-26). Bazı eleştirmenler onun şiirlerini Hassân'ınkilerden üstün kabul eder (Cumahî, I, 228). Ebû Zeyd el-Kureşî *Cemhere*'sinde Kays'ı dördüncü tabaka şairleri arasında saymış, bir kasidesini de "müzehhebât" kategorisine dahil etmiştir. Kays b. Hatîm'in yaklaşık 300 beyitten ve yirmi üç kaside ve kıtadan oluşan divanı İbnü's-Sikkîr rivayetiyle zamanımıza intikal etmiştir. Divanın İngilizce tercümesiyle birlikte ilk neşrini Tadeusz Kowalski gerçekleştirmiş